УДК 008:379.85+929 (477-25)«18»
DOI https://doi.org/10.31392/cult.alm.2025.1.44

Родінова Наталія Леонідівна,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри артменеджменту та івент-технологій,
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
orcid.org/0000-0002-2259-5573
rodinova2010@gmail.com

СПАДЩИНА УКРАЇНСЬКИХ КУЛЬТУРНИХ ДІЯЧІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТОЛІТТЯ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО ТУРИЗМУ НАДДНІПРЯНЩИНИ

Мета дослідження полягає в аналізі ролі культурної, літературної, педагогічної спадщини видатних особистостей другої половини XIX століття, розвитку регіонального культурного туризму, а також у вивченні діяльності, значення й місії регіональних меморіальних музеїв в означеному контексті. Методологічну основу становить комплексний підхід, що включає аналіз наукових публікацій з питань культурного туризму, матеріали конференцій, аналітичні звіти та праці, що визначають поняття «культурного туризму». Також використано методи: історичний, системний, порівняння, аналіз і синтез, біографічний, культурологічний та аналітичний. Новизна дослідження полягає в розширенні уявлень про потенціал регіональних музеїв, пам'ятних місць як важливого фактора розвитку культурного туризму в умовах сучасних викликів. Особлива увага приділяється ролі культурної, літературної та педагогічної спадщини у формуванні туристичної привабливості Наддніпрянщини та самоусвідомленні українського етносу. Досліджено потенціал спадщини видатних українських діячів другої половини XIX століття як фактор розвитку туристичних топосів України, зокрема в контексті розвитку Наддніпрянщини; підкреслено важливу роль музеїв як центрів збереження історичної пам'яті, формування культурної ідентичності та розвитку туризму; особливий акцент поставлено на регіональні музеї, присвячені видатним культурним і громадським діячам, що є важливим елементом соціокультурного ландшафту держави та сталого розвитку територій.

Ключові слова: культурологія туризму, соціокультурні процеси, туристичні топоси, національна ідентичність, XIX століття, культурна спадщина.

Rodinova Nataliia,
Candidate of Historical Sciences,
Associate Professor at the Department of Art Management and Event Technologies,
National Academy of Culture and Arts Management
orcid.org/0000-0002-2259-5573
rodinova2010@gmail.com

THE HERITAGE OF UKRAINIAN CULTURAL FIGURES OF THE SECOND HALF OF THE XIX CENTURY IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF REGIONAL TOURISM IN THE NADDNIPRIANSHCHYNA

The research examines the contribution and the role of the cultural, literary, and pedagogical heritage of prominent personalities of the second half of the nineteenth century in in the development and to the growth of regional cultural tourism. It also analyzes the activities of memorial museums in this context.

The research methodology is based on a comprehensive approach that includes the analysis of academic publications on cultural tourism, conference materials, analytical reports, and studies defining the concept of "cultural tourism". The study's novelty lies in its exploration of the potential of regional memorial museums as a significant factor in the development of cultural tourism amid contemporary challenges. Special attention is given to the role of cultural, literary, and pedagogical heritage in enhancing the Naddnipriansh chyna region attractiveness for tourism and fostering the cultural self-awareness of the Ukrainian people, particularly in the context of ongoing armed aggression against the country.

Conclusions. This article investigates the potential of the heritage of prominent Ukrainian figures of the second half of the nineteenth century as a factor in the development of tourist topos of Ukraine, with a particular focus on the Naddnipriansh chyna region. The article highlights the vital role of museums as centers for preserving historical memory, shaping cultural identity, and advancing tourism. Regional museums dedicated to notable cultural and literary figures serve which are an important element of the socio-cultural landscape of the state and contribute to the sustainable development of territories.

Key words: cultural tourism studies, sociocultural processes, tourist topos, national identity, 19th century, cultural heritage.

Культурний туризм як явище зазнав значної еволюції з моменту початків його наукового осмислення і дослідження, що відбувалось наприкінці 1970 – початку 1980 рр. Спочатку вчені та фахівці галузі його розглядали як окремий продукт, орієнтований на освічених та заможних туристів, які прагнули глибокого занурення в культуру та спадщину певного регіону, на противагу традиційному відпочинку на морських або гірських курортах (Jadir, 2022; Дичковський, 2019). Поступово культурний туризм розширив свої межі, охоплюючи різноманітні форми діяльності, від відвідування музеїв та історичних пам'яток до участі у фестивалях, майстер-класах, гастрономічних турах та інших подіях, що зосереджені на презентації місцевої культури. У цьому контексті особливого значення набувають невеликі регіональні музеї, присвячені пам'яті видатних особистостей. Вони дозволяють створити більш особистісний та емоційний зв'язок з історією, адже зберігають пам'ять про людей, які зробили внесок у розвиток краю, крім того, вони стають центрами культурного життя громади, організовуючи різноманітні заходи, виставки та освітні програми.

Натепер, окрім традиційного культурно-пізнавального туризму, виокремлюють культурно-історичний – відвідування історичних місць та пам'яток, культурно-подієвий – участь у фестивалях та різноманітних культурних заходах, культурно-археологічний – ознайомлення з археологічними розкопками, культурно-етнографічний – зі звичаями й традиціями місцевих мешканців, культурно-релігійний – паломництво до святих місць та інші види (Дичковський, 2019, с. 11).

Аналіз наукових публікацій свідчить про значний інтерес до проблематики культурного туризму. Серед дослідників, які піднімали питання туризму як економічного явища, варто відзначити праці М. Мальської, В. Худо, В. Цибуха; питання інноваційних технологій та розвитку нових напрямів культурного туризму як наслідку глобалізації знаходимо в Л. Божко, А. Глєбової, С. Дичковського, В. Ковешнікова, О. Ліфіренко та Н. Стукальської; туризм крізь призму соціально-економічного та соціокультурного розвитку регіонів досліджували П. Берест, Л. Божко, Н. Кіндратчук, Б. Кост та Г. Пікорська. Теоретичні аспекти використання нерухомих пам'яток культури в туризмі розглядали Л. Гріффен та О. Титова, Ж. Мина та Л. Кокор. Дослідниця Н. Шевченко надає характеристики чинникам впливу культурної спадщини на розвиток туристичних дестинацій окремих регіонів (Шевченко, 2019). Важливою з точки зору окреслення визначення поняття «культурного туризму» є оглядова довідка за матеріалами преси та матеріалів із мережі інтернет за 2019–2020 рр. від Національної бібліотеки імені Я. Мудрого (Лелик, 2021), а також збірник доповідей «Історико-культурний туризм: український та світовий досвід», де автори піднімають питання теоретичних основ історико-культурного туризму, розвитку туризму та екскурсійної діяльності, аналізу успішних практик та стратегій розвитку історико-культурного туризму, ролі краєзнавства в популяризації історико-культурної спадщини регіонів – Наддніпрянщини і Києва, зокрема (Історико, 2022).

Постановка завдання. Мета статті – дослідити потенціал спадщини культурних діячів другої половини XIX століття як фактора розвитку культурного туризму в Україні, зокрема в контексті Наддніпрянщини, з урахуванням сучасних викликів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «культурний туризм» увійшов до активного наукового й практичного обігу у 1980 рр., хоча його ґенеза простежується до більш раннього періоду, зокрема до феномену «туризму спадщини», який почав формуватися в середині минулого століття, а набув значної популярності, починаючи з 1970 років. Цей період

характеризувався зростанням інтересу до збереження і популяризації історичної та культурної спадщини, що, безумовно, вплинуло на формування концепції культурного туризму. Варто зазначити, що інтерес до таких пізнавальних подорожей не був чимось новим, проте саме в другій половині XX ст. це явище набуло масового характеру та почало розумітись як окремий вид туристичної діяльності.

Згодом розуміння культурного туризму еволюціонувало, відображаючи зміни в суспільстві, економіці та технологіях. Якщо ще на початку 1980 років акцент робився переважно на відвідування історичних пам'яток та музеїв, то нині культурний туризм охоплює значно ширше коло явищ. Дослідники Асоціації індустрії гостинності України, наприклад, пропонують визначення, за яким культурний туризм – це подорожі з метою отримання позитивних вражень від споживання або творення культурного продукту територій (Культурний, 2021). Це визначення підкреслює активну роль туриста в процесі пізнання культури, його взаємодію з культурним середовищем та можливість не лише споживати, але і створювати культурний продукт. Визначення культурного туризму, запропоноване Г. Річардсом, акцентує увагу на мотивації туриста, його свідомому прагненні до пізнання культури, а саме: культурний туризм передбачає відвідування культурних пам'яток і подій культурно мотивованими людьми (Richards, 2011).

Одним із найважливіших складників культурної спадщини, безсумнівно, є культурна, літературна та педагогічна спадщина народу. Культура, в різноманітному спектрі її проявів, і література, що, як відомо, є дзеркалом суспільства, відображають історію, цінності й ідеали, прагнення нації і країни. До того ж вони є потужним засобом формування національної ідентичності та культурної пам'яті. Натомість педагогічна спадщина ретранслює освітній та виховний контекст розвитку суспільства. Отже, культурна спадщина є не лише проявом творчості, але й яскравим виразником віри народу в себе, його здатності до самовираження та самоствердження.

У контексті культурного туризму літературна, педагогічна, культурна, спадщина набуває особливого значення. Фахівці туристичної галузі відзначають, що особливого розвитку і популярності набуває літературний туризм як один із різновидів культурного туризму, адже визначають його як ефективний спосіб пізнання культурної спадщини. Літературний туризм дозволяє туристам не лише відвідувати місця, пов'язані з життям та творчістю письменників, але й глибше зрозуміти їхні твори, контекст їх виникнення та вплив на суспільство як періоду написання й публікації творів, так і на сучасний нам соціокультурний простір.

Так, дослідниця Ю. Полікарпова влучно відзначає, що читач і турист приходять до подорожі у світ художнього твору або до певної території з певним досвідом, який значно збагачується після завершення подорожі або прочитання книги. Таким чином, дослідниця підкреслює взаємозв'язок між літературою і туризмом, їх здатність до взаємного збагачення. Тобто читання книги може стати своєрідною підготовкою до подорожі, а подорож може надати нового змісту та глибини прочитаному. Ю. Полікарпова робить висновок, що літературний туризм сприяє не лише пізнанню культури, але й розвитку особистості, розширенню кругозору та формуванню міжкультурної компетентності (Полікарпова, 2009).

Друга половина XIX століття стала періодом значного піднесення національної свідомості та розвитку культури в Україні загалом і в Наддніпрянщині зокрема. У той час багато видатних громадських і культурних діячів жили та працювали не лише у великих містах, але й у сільській місцевості, де вони черпали натхнення з народного життя, досліджували традиції та звичаї. Сьогодні місця, пов'язані з іменами цих видатних дослідників, культурних і громадських діячів, набувають особливого значення. вони перетворюються у своєрідні «портали» в минуле, стаючи музеями-заповідниками, меморіально-літературними музеями, музеями-квартирами тощо. Ці заклади відіграють важливу роль у збереженні історичної пам'яті та популяризації культурної спадщини.

Останніми роками відвідування подібних місць подорожуючими все частіше визначається як цінний пізнавальний досвід. Туристи прагнуть не просто побачити експонати, а й відчути атмосферу епохи, доторкнутися до історії, зрозуміти контекст, в якому жили та створювали свої роботи видатні особистості. Ці заклади стають місцями не просто зберігання

артефактів, але й привабливими осередками для проведення різноманітних культурних заходів, як-от: зустрічей з письменниками, істориками, краєзнавцями, фестивалів, тематичних виставок, освітніх програм і дослідницьких проєктів. Адже таємниці, що приховані в невеликих населених пунктах, можуть багато розповісти не лише про історико-культурну спадщину краю, але й про етапи формування свідомості діяча, про вплив на нього місцевого оточення, соціальних і культурних чинників. Туристи відвідують подібні місця, маючи різну мотивацію: одні прагнуть отримати краще уявлення про видатну особу, її життєвий шлях і творчу спадщину, другі хочуть доторкнутися до її життя на чуттєвому рівні, відчути зв'язок із минулим, а для третіх – це можливість поглибити знання з історії та культури.

Саме в цьому контексті особливого значення набувають постаті В. Антоновича, Б. Грінченка, О. Кониського, Л. Українки, П. Чубинського, Т. Шевченка та інших видатних українських письменників, етнографів, мовознавців, педагогів та громадських діячів другої половини XIX століття. Адже їхні життя та діяльність є яскравим прикладом того, як тісний зв'язок із народом, його культурою, традиціями та духовною спадщиною може стати не лише джерелом творчого натхнення та наукової діяльності, але й подальшого розвитку туристичних топосів, що пов'язані з їхнім ім'ям і спадщиною.

Культурна, наукова, літературна, просвітня, педагогічна діяльність В. Антоновича, Б. Грінченка, О. Кониського, Л. Українки, П. Чубинського, Т. Шевченка та інших розпочалась або тісно пов'язана з Наддніпрянщиною, з діяльністю українських громадських, просвітницьких товариств і організацій в Києві або інших містах. Саме їх титанічна подвижницька праця призвела до відродження та підняття на новий рівень питання національної ідентичності українського народу. Їх діяльність стала для не просто засобом заробітку, а й справжнім покликанням, можливістю реалізувати свої ідеали служіння народу та розвитку української культури. Саме завдяки своїй творчості вони мали змогу безпосередньо спілкуватися з народом, переймати досвід та ставати справжніми популяризаторами всього українського. Так, наприклад зі споминів Б. Грінченка чітко простежується його глибокий та нерозривний зв'язок із народом, який він не хотів утрачати. Він прагнув мати змогу «словом своїм рідним перемовитись <…> рідну пісню почути», вчитися мові безпосередньо від носіїв, записуючи фольклорні матеріали, придивлятися до народного життя, фіксуючи його особливості та колорит (Козар, 1996, с. 4).

Крім цього, видатні культурні діячі другої половини XIX століття активно долучалися до процесу розвитку та популяризації української науки, відсилаючи свої статті й записи до авторитетного на той час журналу «Київська старовина» та інших видань. Родини Грінченків, Косачів, Тобілевичів та інші, незважаючи на переслідування з боку російської імперської влади, не припиняли збір етнографічних матеріалів, залучаючи до цієї справи не лише друзів та знайомих, але й місцевих жителів, формуючи таким чином широке коло інформаторів. Проте найбільші зусилля тоді спрямовувались на укладання й видання збірників для масового читача та народно-просвітницьких книжок, що свідчило про їх прагнення до поширення освіти та культури серед широких верств населення рідною українською мовою.

Варто зазначити, що широкі верстви населення спочатку ставились із певною пересторогою до такої просвітницької діяльності, що було звичним явищем для того часу, коли освічені люди прибували до сільської місцевості. Можемо згадати, як у дослідженні «Етнографічна діяльність Бориса Грінченка» про цю діяльність відзивались з певною іронією та недовірою: «чудний вчитель приїхав і мабуть навряд чи буде з нього пуття, мабуть він і сам нічого не знає, бо говорить по мужицькому» (Родінова, 2007, с. 49). Проте згодом, завдяки своїй наполегливій праці, щирому ставленню до людей та беззаперечному таланту Б. Грінченко, О. Кониський, П. Чубинський та інші діячі завоювали повагу й довіру місцевих громад Наддніпрящини.

Особливо актуальною у світлі царських заборон усього українського була праця з видання книг рідною мовою. Борис Грінченко вбачав у цьому вагомий чинник відродження національної свідомості. Він так писав у листі до М. Комарова: «…на село йдуть тисячі й десятки тисяч книжок, але московських і до того на 99/100 мерзенних. Українець-мужик, стріваючи українську книжку, страшенно дивується <…>

З цього погляду я усяку українську книжку вважаю за досягнення чимале» (Родінова, 2007, с. 54). Ці слова яскраво демонструють не лише позицію автора, але й думки та прагнення до розвитку української культури всього покоління діячів другої половини XIX століття.

Діяльність, спрямована на збереження та популяризацію української мови та культури, нині набуває нового значення в контексті розвитку туризму, територій, туристичних топосів та самоусвідомлення українського етносу під час новітніх воєнних дій. Не в останню чергу завдяки відвідуванню місць, пов'язаних із життям і діяльністю видатних діячів, розробленню тематичних прогулянок, пішохідних маршрутів означений вид туризму перетворюється на самостійний економічний фактор, що позитивно вплине на розвиток регіонів.

Музеї Б. Грінченка, М. Лисенка, Л. Українки, Т. Шевченка, столичний музей видатних діячів української культури та інші музеї Наддніпрянщини є важливим осередком збереження пам'яті про видатних культурних митців, подвижників відродження української національної ідентичності. У подібних музеях можна було побачити рідкісні фотографії та матеріали, перші видані книги їхнього авторства, рукописи, листи та інші цінні документи, що розповідають про їхні життя, творчий шлях та громадську діяльність. Експозиція музеїв дозволяла відвідувачам глибше зрозуміти епоху, відчути атмосферу того часу та оцінити значення спадщини цих корифеїв для сучасності й майбутнього українського народу і країни.

Навіть під тимчасовою окупацією, що, між іншим, створила серйозні загрози для збереження, дослідження та популяризації української культурної спадщини, суспільство намагається зберегти свої корені (Музей, 2016). Цей факт свідчить про глибокий зв'язок місцевої громади з історією свого краю та важливість збереження пам'яті про видатну особистість. З'ясувати подальшу долю музею та стан його фондів наразі неможливо. Ця ситуація підкреслює важливість збереження культурної спадщини в умовах збройних конфліктів та окупації, а також необхідність розроблення ефективних механізмів захисту культурних цінностей.

Так само й українські культурні діячі другої половини XIX століття В. Антонович, О. Кониський, П. Чубинський та інші через збирання, дослідження, збереження та поширення інформації про українську історію, минувшину, культурну спадщину обґрунтовували право на власну ідентичність, науково доводячи якомога довшу, тисячолітню тяглість існування українського національного державотворчого процесу (Галушка, Гирич та ін., 2016). Це своєю чергою ставало базою для зацікавлення подорожами рідною землею і формування відповідних туристичних топосів.

Таким чином, бачимо, що саме невтомна боротьба з імперськими історичними міфами задля панування в знаннях місцевого населення української історичної і культурної правди (Галушка, Гирич та інші, 2016) таких діячів, як В. Антонович, Б. Грінченко, М. Грушевський, М. Драгоманов, М. Лисенко, Л. Українка, П. Чубинський, Т. Шевченко та ін., дозволила нам не лише зберегти власну національну ідентичність, але й через створення меморіальних музеїв багатьох велетів української культури формувати туристичні осередки, що сприяють подальшому збереженню і розвитку української свідомості, державності, культури.

Висновки. Створення меморіальних музеїв, присвячених видатним українським діячам, зокрема другої половини XIX століття, є цінним не лише з погляду збереження пам'яті, але й з точки зору розвитку туристичних топосів, місцевих громад та регіонів. Наукові й літературні твори, дослідження, пам'ятні місця та місцеві музеї є важливим цінним ресурсом, який потрібно використовувати в туристичній справі, адже вони можуть дати поштовх до майбутнього післявоєнного об'єднання навколо спільної спадщини та виступатимуть як особливий образ території, підкреслюючи її унікальність та ідентичність.

Список використаних джерел:

Галушка, А., Гирич, І., Глизь, І., Масненко, В., Монолатій, І., Присяжнюк, Ю., Шамара, С., Шандра, В. (2016). *У кігтях двоглавих орлів. Творення модерної нації. Україна під скіпетрами Романових і Габсбургів*. Харків. 352 с.

Дичковський, С. І. (2019). Культурний туризм як сфера реалізації дозвіллєвих технологій та віртуального досвіду. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. Вип. 3. С. 89–95.

Історико-культурний туризм: український та зарубіжний досвід. (2022). *Друга міжнародна науково-практична конференція: Збірник матеріалів.* Київ: КНУТШ, 11.02.2022. 233 с. URL: https://goo.su/SZgbs7Z

Козар, Л. (1996). Фольклористична діяльність Бориса Грінченка. *Народна творчість та етнографія*. № 2-3. С. 3–10.

Культурний туризм Приазов'я: стан, виклики та стратегії. (2021). Уп. А. Романова, О. Лієв. *Аналітичний звіт Асоціації індустрії гостинності України.* Київ. 120 с.

Лелик, М. Б. (2021). *Сучасні інноваційні проекти: як працюють мистецькі практики популяризації та переосмислення культурної та історичної спадщини України (оглядова довідка за матеріалами преси та інтернету за 2019–2020 рр.).* 20 с. URL: https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Tematich_ogliadi/2020/Innova.pdf

Музей імені Бориса Грінченка пустує в окупації (2016). *Радіо Свобода*. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/27790727.html

Полікарпова, Ю. (2009). Художня література і туризм як спосіб пізнання культурної спадщини. *Туристична індустрія: сучасний стан та пріоритети розвитку: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (Луганськ, 6–7 травня 2009 р.).* Вип. 4. URL: https://goo.su/ataF3U

Родінова, Н. Л. (2007). Етнографічна діяльність Бориса Грінченка: дис. … канд. іст. наук. КНУ ім. Т.Шевченка. Київ. 231 с.

Шевченко, Н. О. (2019). Актуалізація культурної спадщини як ресурс модернізації та розвитку сучасних туристичних дестинацій. *Мистецтвознавчі записки*. Вип. 35. С. 49–53.

Jadir, A. (2022). *Literary tourism*. 13 p. URL: https://goo.su/CdY8N

Richards, G. (2011). Cultural tourism trends In Europe: a context for the development of cultural routes. In Khovanovo-Rubicondo, K. (ed.) *Impact of European Cultural Routes on SMEs' Innovation and Competitiveness.* Strasbourg: Council of Europe Publishing. pp. 21–39.

References:

Halushka, A., Hyrych, I., Hlyz, I., Masnenko, V., Monolatiy, I., Prysiazhniuk, Yu., Shamara, S., Shandra, V. (2016). *U kihtiakh dvohlavykh orliv. Tvorennia modernoi natsii [In the claws of two-headed eagles. The creation of a modern nation].* Kharkiv. 352 p. [in Ukrainian].

Dychkovsnykyy, S. (2019). Kulturny turyzm yak sfera realizatsiyi dozvillyevykh technolohiy ta virtualnho dosvidu [Cultural tourism as a sphere of implementation of leisure technologies and virtual experience]. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*. Vol. 3. P. 89–95. [in Ukrainian].

Istoryko-kul′turnyy turyzm: ukrayins′kyy ta zarubizhnyy dosvid [Historical and cultural tourism: Ukrainian and foreign experience]: *Druha mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiya: Zbirnyk materialiv*. Kyiv: KNUTSH, 11.02.2022. 233 p. Retrieved from: https://goo.su/SZgbs7Z [in Ukrainian].

Kozar, L. (1996). Fol′klorystychna diyal′nist′ Borysa Hrinchenka [Folklore activity of Borys Grinchenko]. *Narodna tvorchist' ta etnohrafiia.* № 2-3, P. 3–10. [in Ukrainian].

Kul′turnyy turyzm Pryazov″ya: stan, vyklyky ta stratehiyi [Cultural Tourism of the Azov Region: Status, Challenges and Strategies]. (2021). up. A. Romanova, O. Liyev. *Analitychnyy zvit Asotsiatsiyi industriyi hostynnosti Ukrayiny*. Kyiv. 120 p. [in Ukrainian].

Lelyk, M. B. (2021). Suchasni innovaziyyni proekty [Modern innovative projects]: yak pratsyuyut′ mystets′ki praktyky populyaryzatsiy ta pereosmysleniya kul′turnoyi ta istorychnoyi spadshchyny Ukrayiny (ohlyadova dovidka za 2019–2020). 20 p. Retrieved from: https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Tematich_ogliadi/2020/Innova.pdf [in Ukrainian].

Muzey imeni Borysa Hrinchenka pustuye v okupatsiyi [The Borys Grinchenko Museum is empty under occupation]. *Radio Liberty.* Retrieved from: https://www.radiosvoboda.org/a/27790727.html [in Ukrainian].

Polikarpova, Y. U. (2009). Khudozhnya literatura i turyzm yak sposib piznannya kul′turnoyi spadshchyny [Literature and tourism as a way of learning about cultural heritage]. *Materialy IV Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, Luhansk.* № 4. Retrieved from: https://goo.su/ataF3U [in Ukrainian].

Rodinova, N. L. (2007). Etnohrafichna diyal′nist′ Borysa Hrinchenka [Ethnographic activity of Borys Grinchenko]: dys … kand. ist. nauk. KNU im. T. Shevchenka. K., 231 p. [in Ukrainian].

Shevchenko, N. O. (2019). Aktualizatsiya kul′turnoyi spadshchyny yak resurs modernizatsiyi ta rozvytku suchasnykh turystychnykh destynatsiy [Actualization of the cultural heritage as a resource for the modernization and development tourist destinations]. *Mystetstvoznavchi zapysky*. Vol. 35. P. 49–53. [in Ukrainian].

Jadir, A. (2022). *Literary tourism*. 13 c. Retrieved from: https://goo.su/CdY8N [in English].

Richards, G. (2011). Cultural tourism trends In Europe: a context for the development of cultural routes. In Khovanovo-Rubicondo, K. (ed.) *Impact of European Cultural Routes on SMEs' Innovation and Competitiveness*. Strasbourg: Council of Europe Publishing. pp. 21–39. Retrieved from: https://goo.su/RBwk [in English].